Miran MOŽINA

Uvodnik o duhovnih darovih

Editorial about the spiritual gifts

»So dnevi, ko je treba obležati in strmeti v nič. So dnevi, ko bi bilo karkoli drugega laž.«
Tina Košir Mazi

Molčati ali govoriti, to je vprašanje

Letošnji študijski dnevi Slovenske krovne zveze za psihoterapijo so posvečeni povezavi med psihoterapijo in duhovnostjo in nekako se je že utirila navada, da se v uvodniku številke, ki med drugim prinaša tudi program in povzetke vseh prispevkov strokovnega srečanja, posvetim naslovni temi.

Ob tem vedno znova opažam zakonitost uma, da v trenutku, ko se osredotočim na neko temo ali vprašanje, ta začne avtomatično usmerjati pozornost ob tekočih dogodkih in kot magnet privlačiti vtise, ki bi morda drugače šli mimo mene neopaženi, oziroma bi bili opaženi na drug način, predvsem pa bi ostali nezabeleženi.

Menim, da sta dve temi, o katerih je v javnosti še posebno težko govoriti ali pisati – spolnost in duhovnost. Kako hitro nam na njunih spolzkih obronkih lahko zdrsi, saj sta obe globoko intimni, v marsičem tabuizirani, obloženi s predsodki, strahovi, krivdo in sramom, tako da besede, ki ju želijo opisati, lahko hitro postanejo banalne. Kot je po kulturni revoluciji leta 1968 v ZDA in Evropi prišlo do eksplozije odpiranja spolnosti, tako morda pri nas po osamosvojitvi lahko vse bolj vidimo razmah javnega razpiranja duhovnosti, ki je bila v komunističnih letih globoko in tudi nasilno potlačena. Na primer v knjigarnah je glede na socialistične čase na policah prava poplava duhovne literature, med katerimi pa se potrjuje tista stara ljudska modrost, da ni vse zlato, kar se sveti.

Pisanje in govorjenje o duhovnosti lahko hitro zdrsne v nekakšno duhovičenje in govoričenje, če se malo poigram z besedami. Zato zlahka razumem številne, ki tako o spolni ljubezni kot tudi o svojem duhovnem doživljanju raje molčijo, kot govorijo. Prav psihoterapija pa je s svojim osrednjim poslanstvom lahko eden od garantov, da duhovnost, pa naj bo implicitna ali eksplicitna, ne bi hirala v izpraznjenem molku ali v puhlih besedah. Psihoterapija v svojem najbolj žlahtnem smislu namreč opozarja, da do duhovnega prebujenja ne vodi nobena bližnjica in da le preko sprejemanja in integracije potlačenih bolečih vsebin v človeku zasije svetloba globljega življenjskega spoznanja.

Romunski pisatelj in filozof Emil Cioran je eden tistih, ki je to povedal izostreno, ko pravi, da bi morali pisati samo o tem, kar nas boli. Da bi morali s tem, kar pišemo, odpirati rane, jih celo povzročati, ustvarjati nemir in nevarnost (Cioran, v Svit, 2011).

Seveda je možna integracija potlačenih vsebin tudi brez psihoterapije, življenje samo je največji terapevt. Vendar pa žal življenjske preizkušnje lahko presežejo tolerančne sposobnosti posameznika in takrat življenje ni terapevt, temveč rabelj, ki človeka povozi, zlomi. Psihoterapija lahko pomaga, da do tega ne bi prišlo, saj lahko služi človeku v stiski kot sočutna rama, na katero se nasloni za oporo.

Po drugi strani pa psihoterapija deluje tudi preventivno, tako da nam na primer pomaga uzreti in sprejeti življenjsko resnico, da so razne težave, smole, nesreče, bolezni in izgube neizogibni sestavni del življenja (kot je to slikovito izraženo v ameriškem pregovoru »Shit happens», sranje se zgodi) in da vsak posameznik lahko razvija sposobnosti za soočanje z ovirami tudi tako, da zna v pravem trenutku, na pravem mestu in na ustrezen način poiskati oporo pri drugih ljudeh. Prav izkušnja odnosa s terapevtom mu lahko pokaže, kako globoko seže sočutni odnos in kakšne daljnosežne dobre učinke ima.

Všeč mi je namreč tista definicija trpljenja, ki pravi, da je trpljenje posledica (prisilnega) izogibanja bolečini. Kdor zato razvije načine postopnega predelovanja duševnih bolečin, bo zato bolje pripravljen na udarce usode, kot če ob njih izbruhne na dan še vse potlačeno, vsa prtljaga, ki bi se je prej postopno, v sprejemljivih dozah lahko razbremenil. Tudi duhovne prakse, ki vključujejo skrb za telo (od prehrane, gibanja do telesnih vaj idr.) in dušo (meditiranje, kontemplacijo, prakse čuječnosti v vsakdanjem življenju, pisanje dnevnika, zapisovanje in analiza sanj idr.) lahko prispevajo k temu, da se samospoznavanje oziroma samoaktualizacija in ne doseganje zunanjih ciljev uresničuje kot naša temeljna življenjska namera. Pri tem s samoaktualizacijo seveda ne mislim na egoistično ukvarjanje s samim sabo, ampak na tisto vrsto skrbi zase, kot jo je na podlagi antične tradicije definiral in podrobno opisal Michel Foucault (2010), ki vključuje tudi skrb za skupnost.

V nadaljevanju bom vzel za primer, kako se lahko najtežji življenjski udarci obrnejo v prid osebnemu in duhovnemu zorenju, izkušnjo splava Tine Košir Mazi, ki jo je v obliki dialoga s svojo mamo pred kratkim razkrila javnosti v Mančini knjigi *Darovi minevanja* (Košir, 2015). Izbral sem jo tudi zato, ker ne gre samo za osebno zgodbo, ampak za odpiranje družbeno tabuizirane teme splava. Tinino samorazkrivanje je zato dvakrat dragoceno, saj je poleg osebnega zgleda, kako je možno predelati skrajno bolečino ob izgubi, pokazala izjemen pogum tudi v tem, da je dregnila v osje gnezdo širšega, družbenega potlačevanja, negiranja, minimaliziranja ali pa demoniziranja splava.

Njeno izkušnjo bom nato postavil v kontrast s pričevanjem brazilskega fotografa Sebastiãa Salgada, ki sem si ga v mojstrskem filmskem okvirju Wima Wendersa ogledal prav v tem času in sta se mi tako obe doživetji naključno živo staknili. Če sta Tino bolečina in srečanje s temno platjo naše eksistence zadeli, ne da bi ju iskala, je Salgado

primer človeka, ki ju je namerno iskal na največjih kriznih žariščih sodobnega sveta.

Uvodnik bom zaključil z refleksijo o dveh knjigah Gabriela Garcie Marqueza o erotični ljubezni, ki sem ju prebral v zadnjih dveh mesecih in sta se s Tinino in Salgadovo zgodbo povezali na poseben način. S pomočjo glasbene prispodobe bi lahko rekel, da slišim njuni zgodbi kot dve variaciji na isto temo, Marquezovo magično pripoved oziroma izpoved pa kot nekakšen kontrapunkt. V mojem notranjem prostoru tako zvenijo kot Bachova glasba, v kateri variacije in kontrapunkt vedno znova stečejo kot potok (der Bach pomeni v nemščini potok), ki poveže zemljo z nebom, telo in čustva z duhom.

Darovi splavljenih

Od darov, ki jih prinaša Mancina knjiga, sem najbolj hvaležen prav za darilo, ki mi in nam ga je poklonila Tina. Morda se me je njena izpoved še bolj globoko dotaknila zaradi dolgoletnega prijateljstva z Manco in ker sva s Tino že imela par bližnjih srečanj in je po njih med nama ostala tista najbolj dragocena nit, ki se ne pretrga, tudi če se nekaj let ne vidiš in slišiš, to je nit duhovnega sopotništva. S to nitjo smo mnogi povezani v nevidno mrežo duhovnega bratstva in sestrstva. Ta mreža je v dvajsetem stoletju postala pomembnejša od sorodniških vezi (glej opombo 1) in v njej kronološka starost ni več pomembna. Kljub temu da bi Tina glede na starost lahko bila moja hčerka, jo čutim kot sestro.

Tina je bila v času, ko je postajala tudi vse bolj medijsko prepoznavna, trdno prepričana, da svoje zasebnosti noče deliti z javnostjo: »Da je v času vsesplošne in vseprisotne samopromocije bolj častno in dostojanstveno kot o sebi govoriti, o sebi znati tudi molčati.« (Košir Mazi v Košir, 2015: 366) Sam sem že dolgo iskal v nasprotno smer. Kljub stalnim pomislekom in tehtanjem, koliko gre za mojo nezrelo narcistično potrebo po razkazovanju, sem tako pri svojem terapevtskem in pedagoškem delu, kot tudi v svojih objavah, upajoč, da se tudi na ta način brusim k avtentičnemu izrazu, vedno znova tvegal samorazkrivanje. Zato sem bil ob branju njene izpovedi še bolj presenečen, saj se je razkrila do obisti. Za splav sem pred leti izvedel od Mance, vendar samo v nekaj besedah, da je bila to za Tino zahtevna preizkušnja. Zavedanje o tem dogodku je ostalo v preteklosti in ga je že prekrila pozaba.

Blizu pa mi Tina ni le zato, ker deliva trdno namero po duhovnem prebujanju, ampak tudi zaradi določene podobnosti najinih poti oziroma stranpoti. V veliki želji po duhovnem razsvetljenju se je tudi meni v najstniških in študentskih letih dogajalo podobno, kot opisuje Tina: »Ko sem se še v najstniških letih lotila joge in meditacije, sem mladostno vznesena pričakovala same čudeže. Brala sem zgodbe o azijskih mojstrih, ki berejo misli, živijo od prane, vidijo prihodnost, lebdijo, upravljajo več teles, so nesmrtni, večno mladi, nikoli ne spijo, se nikoli ne jezijo, niso nikdar nesrečni, so popolnoma zdravi in brezhibno mirni. Fasciniral me je obet nadčloveškega.« (Košir Mazi v Košir, 2015: 376)

S prakso rednega meditiranja pa sva tudi oba prišla do spoznanja, da je zadeva precej manj spektakularna in čudežna. Hkrati pa tudi sam podpišem, kar Tina navaja kot enega najbolj dragocenih izkupičkov meditiranja: »Zame je eno največjih daril meditacije moč, da ne zbežim pred neprijetnim. Sedeti s čimerkoli, kar se pojavi, tudi z bolečino, staro znanko, jo poslušati, opazovati njene odtenke, gledati, kako se spreminja…» (Košir Mazi v Košir, 2015: 377)

O, kako močno se ta Tinina sposobnost, ki jo je razvila z dolgoletnim treningom vztrajnega sedenja z bolečino, strahovi, jezo, krivdo in vsega ostalega, kar nosi v sebi, odzrcalila v njenem opisu izkušnje splava. Koliko detajlov je ujela, ki bi drugače šli mimo manj prebujene zavesti in kako teče osrednja nit opisa doživljajskega toka izčiščeno, brez balasta, s katerim bi manj predramljena duša otopila ostrino doživetega. Da te reže do kosti in hkrati boža, da te mrazi in hkrati greje, vsekakor pa prebuja, saj te na licu mesta pribije v trenutek, da se zaveš njegove enkratnosti ob neustavljivem zdrsu v krhkost, ki je njena in hkrati tvoja, da se ti odpre tista žila, iz katere teče sočutje. To je takšno pisanje, da vsakemu, ki ga imaš rad, rečeš: To moraš prebrati! Ker drami v neposredno duhovno izkustvo. In ker poleg vsega vse to piše mojstrica besede, ki se je že kot otrok raje igrala s knjigami kot punčkami in katere vsak napisani stavek v tej izpovedi ni samo iskren, ampak tudi lep.

Kateri del izpovedi naj tu izberem za ponazoritev, saj je zgodba pretanjeno zložena iz prizorov, ki so nanizani kot temni biseri bolečine v ogrlico avtentičnosti: ali opis začetne sreče prvih mesecev nosečnosti, na katere ozadju zatemnitev ob prvih dvomih zaradi zaskrbljujočih zdravniških izvidov izstopi kot še močnejši kontrast? Ali trenutek, ki je prinesel jasno diagnozo in zdravniški nasvet za splav? Ali pa tistega, ko je obsedela s Tableto za prekinjanje nosečnosti z zavestjo, da bo ubila zarodek? Ko je zaradi preplavljajoče duševne in telesne bolečine obležala in obstrmela v nič, ker bi bilo početi karkoli drugega laž? Opis neznosnih bolečin ob popadkih? Ali pa…? Ob vsakem od teh temnih biserov me je ustavilo, moral sem odložiti knjigo, vlivale so se tiste posebne vrste solze, ki jih že dolgo poznam kot dobre, ker spremljajo globoko čiščenje duše v sočutju in hkrati povezovanje z brezčasjem in prostorom, ki mu ni možno vzeti mere.

Trenutek, ki je hkrati izjemno nabit s simboliko – v Tininem osebnem doživljajskem dnu se zrcali »dno» bolnice, torej dno institucije, na katerega so porinjene ženske, ki splavljajo, in hkrati se odslikava družbeno potlačevanje splava na dno družbene in kulturne zavesti - je, ko se je po splavu zarodka sama znašla v kleti porodnišnice na tistem tiru, ki ni namenjen rojevanju, ampak splavljanju. V psihoterapiji velikokrat govorimo o udarcu ob dno, ko človek doseže skrajno točko bolečine in hkrati z njo skrajno točko eksistencialne samote. Prav tam se lahko zgodi nepovratna škoda, na primer samomor, lahko pa popolna predaja z eksistencialnim odpiranjem temu, kar pač je. Običajni teritorij jaza se razpre v do takrat neslutene prostore. V njih lahko potem vzkalijo nova semena, ki prinesejo širjenje zavesti in sočutja. Naši predniki so vedeli, da v kolikor hočeš, da bo zrasel najbolj raznolik gozd, moraš požgati starega do tal. Ker se novo seme najgloblje ukorenini v kotičkih, ki so najbolj prazni (Estes, 1997):

»Odpeljali so me nekam dol, zdi se mi, da v klet, v mrzlo in temno porodniško sobo brez oken. Blaž ni smel zraven. V sterilni porodni sobi je bilo treba počakati, da se izloči še posteljica, nato pa naj bi presodili, ali bo potrebna abrazija. 'No, to pa je dno,' sem pomislila. Dno sveta, se mi je zdelo. Ležala sem sama, trupelce najine deklice zavito v zeleno bolnišnično blago na tehtnici nekaj metrov od moje glave. Spomnim se trojega: mraza, žeje in ponovnih krčev. Od visoke vročine me je treslo. Piti nisem smela, če bi bila potrebna abrazija z narkozo. Krči so napovedovali, da bo 'maternica kmalu iztisnila preostanek nosečnosti', kot bi se reklo v besednjaku iz listka (list z opisom in navodili glede medicinskega postopka, ki ga je Tina dobila v bolnici, op. M. M.). Iz sosednje sobe so odmevali kriki porodnice. Njen glas ni bil osamljen, bodrili so jo glasovi spodbude. Jaz nisem več vpila, čeprav je spet bolelo. Nekaj mehkega je v tem, da se popolnoma prepustiš bolečini. Tudi objem bolečine je lahko topel. Tople solze, ki jih ne obrišeš in tečejo po sencih v ušesa. Gomazenje tople krvave sluzi med stegni. 'Sestra, lahko pridete? Mislim, da se je izločila posteljica.' V sosednji sobi rojstvo. Prvi otroški jok, vzkliki, smeh. Medtem ko sestra tehta vse, kar je prišlo iz mene, in tako preverja, 'ali se je nosečnost izločila v celoti', podpisujem formular, s katerim dovoljujem, da se najina deklica upepeli in raztrese v skupnem grobu preminulih zarodkov na ljubljanskih Žalah.» (Košir Mazi v Košir, 2015: 382-3)

Mati in hči

Tinina izpoved dregne v akupunkturne točke na veliko ravneh, kot sem že nakazal zgoraj. Ena od njih je tudi odnos med materjo in hčerko, ki dobi v knjigi tudi zaradi oblike – izmenjave pisem z Manco – še poseben poudarek zaradi njunega neposrednega dialoga. Psihoterapevti dobro vemo, kako hitro se ob vsaki čustveno pomembni temi v terapevtskem procesu odpre odnos s starši. Od Freuda in klasične psihoanalize, kjer t. i. transfer zaseda osrednje mesto, pa do vseh oblik sodobne psihoterapije se psihoterapevti zavedamo, da bomo človeka na kateri koli dimenziji lažje razumeli, če ga zagledamo na ozadju primarnega odnosa, to je odnosa s starši oziroma skrbniki. Tako je tudi z duhovno dimenzijo. Naj ponovim to sporočilo psihoterapije, ker je bilo, je in bo verjetno v naši kulturi še dolgo težko sprejeto: razvijanje avtentične duhovnosti je pri človeku premosorazmerno z rezanjem popkovnice od staršev. In ta proces traja, če smo dovolj pogumni, vztrajni in srčni, kot je opozoril že Erich Fromm (Fromm v Suzuki in Fromm, 1964), do zadnjega diha našega življenja. To je skrito v tisti domiselni frazi: Če hočeš preveriti, koliko si duhovno razsvetljen, pojdi za en teden k svojim staršem.

Ob Kocbekovi pesmi *Na vratih zvečer* – izbor pesmi ne bi mogel biti bolj primeren – lahko Tino in Manco zagledamo na vratih, ki se med materami in hčerami odpirajo in zapirajo iz roda v rod. Pa ne gre samo za njiju, ampak je stvar še bolj kompleksna. S sposobnostjo učenja preko identifikacije vsaka hči ponotranji svojo mamo in celo življenje, do njenega zadnjega diha, se hčerki odpirajo in zapirajo vrata tudi do te ponotranjene mame. Ta notranji dialog je še bolj pomemben od zunanjega, ker se nadaljuje še po smrti matere. Iz svoje mejne izkušnje s splavom Tina ne more, da ne bi odprla vrat do mame, tiste zunaj in tiste, ki jo nosi v sebi. Izkušnja splava jo je tudi (za nekaj korakov

dlje) osamosvojila, jo žge in zahteva, da (za nekaj milimetrov bolj) prereže popkovnico z mamo. Tako se na nekaj ključnih točkah v pismih tudi sooči z mamo.

Ko ji na primer Manca svetuje, da naj piše splavljeni Mili, kot jo je že poimenovala, jo Tina jasno zavrne nekako takole, če parafraziram: nočem pisati Mili, pisati hočem tebi, mama, odpreti hočem vrata svoje bolečine tebi! In si želim tvojega avtentičnega odziva, kar seveda pomeni, da si želim, da bi tudi ti odprla vrata svoje bolečine meni. Lepi citati raznih pesnikov in pisateljev ne bodo dovolj. Želim, da odpreva vrata druga drugi prav na točki, kjer najbolj boli in kjer bova tudi ostali samotni v oddaljeni bližini. Želim, da si v trenutku, ko sem se odločila, da grem s svojo bolečino v javnost, ob meni, ker nočem dati dobrega zgleda prekinjanja družbeno in kulturno zapovedanega molka o splavu sama, ampak s teboj, ki si sicer pregovorno znana, da javno odpiraš najzahtevnejše teme. Prav tu in zdaj, ko razkrivam svoje izkušnje splava, stopi z mano na plano, pa čeprav tudi s svojo bolečino, ker se to tiče vseh mam, ki so hkrati hčerke, in se hkrati dotika vseh hčera, ki so ali si želijo biti mame.

Ker je seveda v vseh materah en del, ki si želi, da bi bili hčerke srečne in jih želijo zavarovati pred tegobami življenja, veliko mater zapira svojo bolečino pred hčerkami. Na drugi strani hčerke poskušajo prihraniti materam njihovo bolečino, ki se sproži, ko bi jim pokazale svojo. Tako se ujamejo v začarani krog, v katerem tako matere kot hčerke nehote pomagajo, da boleče izkušnje splava ostajajo pod pokrovko družbeno zapovedanega molka. Vendar to ni molk, ki zdravi bolečino, ampak le še bolj rani.

Tina in Manca sta zmogli veliki čustveni napor odpiranja vrat tako v pismih kot tudi na predstavitvi knjige v Ljubljani prvega torka v maju, kjer smo izvedeli, da ta del knjige ni bil načrtovan. Ko je Tina spremljala nastajanje nove mamine knjige, je nenadoma začutila močan vzgib in se je sama ponudila, oziroma kar vrinila, za zadnjo dopisovalko, saj je želela spregovoriti o svoji izkušnji splava. Bila je prepričana, da je okvir te knjige primeren za ta tvegan podvig. Kljub pregovorno znanemu pogumu, ki ga je Manca neštetokrat dokazala, ko je bilo potrebno odkritosrčno spregovoriti o najtežjih temah lastnega in človekovega bivanja nasploh, pa je potopitev v lastno bolečino ob hčerkini bolečini s ciljem javnega razkritja tudi Manco porinila na skrajni rob tistega, kar sta prenesla njena duša in telo. Tako je dobila Tinina izpoved dodano vrednost.

Dva meseca je potrebovala, da je odgovorila na prvo Tinino pismo, saj jo je, kot je sama ponazorila s slikovito prispodobo, razpelo »na križ bolečine». Vendar je nato sledilo drugo, še težje, preko katerega sem se sam na določenih mestih korakoma s pretresenostjo polno solz prebijal od stavka do stavka, kaj šele Manca, ki jo je na križ bolečine nato še »pribilo z žeblji».

Ko hvalim Tinin in Mancin pogum, da sta javno podelili svojo bolečino, da sta omogočili, da ju vsi zagledamo pri odpiranju tistih najbolj zahtevnih vrat, bi to lahko zvenelo, kot da je to pogoj za duhovno rast. Zato naj posebej poudarim, da duhovno prebujenega človeka ne prepoznaš po tem, da o bistvenem govori. Lahko tudi molči. Nasploh

je zame ena največjih draži duhovnosti, da ima toliko obrazov, kolikor je ljudi. Človek se lahko duhovno prebuja le z lastnim prstnim odtisom. Tudi doživetja razsvetljenja so baje individualna, pri vsakem drugačna. Prepričan sem, da so številne ženske, pa tudi moški, kljub temu da v javnosti molčijo, integrirale in integrirali svoje izkušnje in jih ne vlačijo v sebi kot kamen, ki bi jih vlekel k tlom in jih tudi duhovno dušil.

Kamen krivde

Naj še na lastnem primeru ponazorim, kako globoko potlačene lahko ostanejo izkušnje splava tudi pri moških. Všeč mi je, da Tina na to ni pozabila in da je to na določenem mestu v pismih posebej poudarila. Šele nekaj dni potem, ko sem prebral Tinino izpoved, sem se spomnil svoje izkušnje. Presenetilo me je, da se je nisem spomnil prej, kar pomeni, da sem še vedno nekaj potlačeval. Marsikaj se mi je po tem spontanem odpiranju še sestavilo.

Lani poleti sem se po boleči ljubezenski ločitvi, ki pa je k sreči obrodila sadove v novih korakih na poti osebnega in duhovnega zorenja (Možina, 2014a), udeležil enotedenskega zenovskega meditacijskega umika. Ločitev je odprla stare rane, za katere sem mislil, da so zaradi mojega več kot petintridesetletnega zavestnega dela na sebi, bolj zaceljene, kot pa se je pokazalo.

V enem od sedenj se mi je zgodilo nekaj nenavadnega. Zjutraj je eden od vodij govoril o tem, kako se lahko med meditiranjem zgodi intenzivno podoživljanje bolečih spominov in kako pomembno je, da se prav takrat v to ne vpletamo in ostanemo samo čim bolj preprosto prisotni. Nič novega, sem si mislil, kdo pa tega še ne ve.

Popoldan pa se mi je zgodilo, da so se med meditacijo pred mojim notranjim očesom odvrteli nekateri dogodki, za katere je bil skupni imenovalec močan občutek krivde. Spomini so bili tako živi, kot bi budno sanjal. Nekaj mi je še od jutranjega predavanja pomagalo, da sem ostal samo prisoten, popolnoma predan, da se nisem nič vpletal. In prav posebno stanje zavesti, ki se je postopno razvilo v tihih dneh sedenja do takrat, je nudilo varen objem valovom silovitih čustev, da sem jih lahko prenesel.

Eden najbolj intenzivnih spominov je bil prav na splav, za katerega sva se z bivšo partnerko v zgodnji nosečnosti odločila pred tridesetimi leti. Ocenila sva, da še nisva pripravljena na družino. Neposredno po splavu je bilo zatišje in imela sva občutek, da sva se dobro odločila. Nato pa so se sprožili čustveni viharji, ki so bili tako močni, da se nisva znašla in sva šla narazen. Nekateri prizori čustvenih stisk s prepiri so ostali globoko zarezani v spomin. Ločitev je bila tako mučna, da sva prekinila vse stike. Ob spominih so se mi ulile solze in po meditaciji sem imel jasen občutek, da bom poiskal stik z njo in se ji opravičil. Ko sem se vrnil domov, sem to tudi storil. Ker je odšla živeti v tujino, sem preko medmrežja našel njen novi naslov in ji napisal pismo. Vendar sem naletel na hladen zid in oster odgovor, da tudi v bodoče ne želi nobenih stikov. Kljub zavrnitvi je bilo zame pomembno, da sem naredil ta korak, da sem naredil vse, kar je v

mojih močeh.

Tinina izpoved mi je pomagala, da sem še bolj osvestil in razumel razne dimenzije svojega in partnerkinega doživljanja, predvsem pa še bolj sočutil svojo bivšo partnerko. Zdaj tudi vidim, kako sva bila osamljena v svoji stiski, kako nepripravljena in naivna, ko sva mislila, da je splav, tudi če je bil sporazumen in v zgodnji nosečnosti, veliko manj nedolžen, kot sva v svoji naivnosti mislila

Duhovni bypass

Po predstavitvi knjige sem Tini napisal pismo, v katerem sem ji čestital za njen pogum. V avditoriju so bile v glavnem ženske in čustveni odziv je bil pri mnogih intenziven. Nobena predstavitev drugih avtorjev *Darov minevanja* ni tako vzvalovila bolečih strun. V hipu mi je postalo jasno, kako pomembna je tema splava in kako premalo sem se tega zavedal. Tina mi je takoj odgovorila in mi povedala za pojem, ki se mi zdi zelo posrečen – »duhovni bypass»:

»Veliko ljudi, ki želi igrati vlogo modreca (pred sabo in svetom), zapade v obrambno pozicijo - češ, 'jaz sem to presegel/presegla'. Zadnje čase veliko razmišljam prav o tej pasti navidezne duhovnosti. Zdi se mi, da si v svojem otročjem romantičnem hrepenenju 'razsvetljenje', 'duhovno osvoboditev', 'mistično izkustvo', ali pa v manj z 'duhovnostjo' obsedenih krogih zgolj 'uspešno/srečno življenje', predstavljamo kot neko vzvišeno stanje, ki ga ne moti nič nizkotno človeškega.

Razsvetljen/moder/zrel/uspešen človek naj bi bil torej nekdo, ki na svojem nebeškem prestolu ne doživlja bolečin, strahov, razočaranj. Bolj ko opazujem življenje, bolj vidim, kako nevaren larifari je to! V literaturi v angleščini sem zasledila izraz 'spiritual bypassing' - pojav, ko se izrazi iz duhovne dediščine človeštva uporabljajo kot puhlice, s katerimi se anesteziramo pred realno človeško izkušnjo. V tem sem se izrazito prepoznala.

V prepadu, ki ga sami ustvarimo med tem, kar zares doživljamo in smo, in tem, kar smo namislili, da bi morali doživljati in biti, se lahko popolnoma izgubimo. Jaz bi se zelo verjetno, če me ne bi pred tem rešila prav ekstremna razočaranja, ki sem jih doživela v zadnjih letih. Zdaj zares ne zaupam več nobenemu modrecu/duhovnemu učitelju/ zdravilcu/ terapevtu ali pridigarki, ki se oglaša z nadčloveškega trona 'jaz sem nad tem'.

Globoko pa cenim obratne geste - ljudi, ki imajo resnično veliko znanja in izdatno zalogo življenjske ter duhovne modrosti (in bi lahko, če bi hoteli, pridigali do nezavesti), pa stopijo prav v levje žrelo svoje človeškosti z vsem, kar ta prinaša. To mi je v velik navdih.»

Tako kot Tina lahko tudi sam na svoji poti prepoznam veliko poskusov duhovnega bypassa. Mislim, da so neizogibni in človeški. Prav psihoterapija pa lahko pomaga pri

njihovem osveščanju, saj jih poganjajo naše nezrelosti povezane s čustvenimi ranami.

Narcistična groza niča in letenje

Že kot študent medicine sem se začel vse bolj zanimati za psihoterapijo, saj mi je postajalo jasno, da se mi ne zatika samo na področju duhovnega iskanja, ampak tudi v odnosih, da sem še zelo daleč od zadovoljstva s samim seboj in svetom okoli sebe. Ob branju knjig o nevrotičnih motnjah, ki so bile moje prvo psihoterapevtsko čtivo, sem se v marsičem našel, knjige o narcističnih motnjah pa so me v naslednji fazi mojega psihoterapevtskega razgledovanja prepričale, da sem našel svojo diagnozo. Opise narcističnih težav sem lahko povezal s svojo izkušnjo, na primer z močnim hrepenenjem po nečem več, ki se je v meni vedno znova razplamtevalo tako v zaljubljenostih kot tudi v iskanju posebnih duhovnih stanj.

Tak nepričakovani vžig se mi je na primer zgodil v drugi polovici osemdesetih let, ko sva se z Bernardom Stritihom, ki je takrat postal moj najpomembnejši strokovni in življenjski učitelj, udeležila psihoterapevtskega kongresa v Münchnu. V Nemčiji je bil v tistem času v polnem razmahu ezoterični val, ki je potem pljusknil tudi k nam, tako kot večina novosti, dosegel podobne razsežnosti z okoli dvajsetletno zamudo. Tako je bilo na kongresu veliko stojnic z duhovno literaturo, raznimi alternativnimi pripomočki, od piramid, arom do kristalov, med predavatelji so bili budistični menihi in indijski jogiji.

Vsako jutro je bila v veliki dvorani najprej meditacija za vse udeležence, ki so bili pripravljeni malo prej vstati. Tako sva priložnost izkoristila tudi z Bernardom. Ob mehki glasbi sta tisto jutro meditacijo vodili dve Nemki v sarijih, saj sta se priključili neki organizirani duhovni skupini, ki je od članov zahtevala tudi to, da se oblačijo po indijsko. Seveda na njunih čelih ni manjkala obvezna rdeča pika.

V prijetnem pričakovanju sem zaprl oči, se bolj prepustil glasbi kot njunim besedam, saj sem nemško takrat še bolj slabo razumel. Nenadoma pa se je zgodilo, da me je preplavil sladki val. Moje razsodnosti je bilo v trenutku konec. Po koncu meditacije, me ni nič več zanimal kongres, ampak sem se prilepil na Nemki in se pogovarjal z njima. Iskal sem možnost, da bi se namesto kongresa tiste dni udeležil kakšnega meditiranja v duhovnem centru, kjer sta bili v uku. Začel sem prebirati brošure, ki sta jih prinesli s seboj, nemške prevode modrosti njunega učitelja. Bernard me je poskušal prepričati, da naj grem z njim na predavanja in delavnice, saj sva zato tudi prišla, vendar je moja motivacija za strokovni program skrivnostno poniknila. Tako sva se ločila in se dogovorila, da se spet srečava zvečer v sobi v hotelu.

Postopno pa je moj sladki opoj začel popuščati. Postajal sem utrujen in vse bolj me je začela loviti zoprna praznina. Tudi pogovor z Nemkama ni več uspel ohranjati prijetnega nadzemskega lebdenja in letenja. Ni mi bilo več do ničesar, vse bolj sem se počutil kot riba na suhem, kot zombi. Zaznave niso imele več pravega leska, vse je postalo kot juha brez soli. Znašel sem se v neprijetnem disociiranem stanju, fizično sem bil, a hkrati

me ni bilo, kot da bi moja duša odtavala nekam v vesolje. Psihiatri bi morda celo rekli, da sem doživel depersonalizacijo in derealizacijo.

Kljub dogovoru, da se bova videla šele zvečer, me je Bernard, ki je bil kar malo zaskrbljen, v naslednji pavzi spet poiskal. Ko je videl, v kako bornem stanju sem, je žrtvoval predavanja in me povabil na sprehod. Proti mojim pričakovanjem pa me ni poskušal dvigniti iz ritja po blatu, ampak me je celo hrabril, da naj se prepustim temu doživetju praznine, tej srhljivi grozi niča. Razlagal mi je, kako so ravno to lahko vrata k celjenju narcističnega manjka in da je prepuščanje opoju, kot sem ga doživel na jutranji meditaciji, in stopnjevanje letenja preko očaranosti, past. »Da bi se lahko bolj varno kopal v doživetjih očaranosti, moraš razviti sposobnost za potapljanje v grozo niča. So minute, ure in včasih celi dnevi, ko je treba obstati in se zazreti v nič,» je povzel. Narcistično letenje lahko postane duhovni bypass.

V času pred kongresom mi je dal v branje knjigo *Osnovna napaka* (Balint, 1985), znanega madžarskega psihiatra in psihoanalitika Michaela Balinta, v kateri so bili spontani narcistični preklopi v praznino fenomenološko natančno opisani in razloženi iz vidika psihoanalitične teorije. Za področje osnovne napake, kot je to raven poimenoval Balint (kasneje je na tej osnovi Bowlby razvil koncept navezanosti in dal Balintu vse priznanje za to), je tipično, da se razvije v odnosu dvojke in se zato, v kolikor pride do zapletov v dve glavni smeri, pretirane samostojnosti (»filobatski vzorec») ali pretiranega oklepanja drugega (»oknofilski vzorec»), lahko tudi zdravi le v odnosu dvojke v intenzivnem čustvenem odnosu. Taki intenzivni odnosi so največkrat ljubezenski in prijateljski odnosi, lahko pa seveda tudi odnos s psihoterapevtom, če traja dovolj dolgo, da se osnovna napaka (nevarna navezanost, kot bi rekli v teoriji navezanosti) lahko izrazi in postopno preoblikuje v bolj varno obliko navezanosti.

Balint je posebej poudaril, da je raven osnovne napake težko dostopna besedam, saj izgubijo običajni pomen, ki ga imajo v diskurzu odraslih. Besede lahko celo še dodatno ranijo, ker postane dojemanje in razumevanje na regresivni ravni osnovne napake bolj podobno otroškemu. Pomaga pa preprosta prisotnost drugega človeka, ki je sposoben zrcaliti in čakati, da pri sopotniku spontano pride do ponovne reanimacije, do »novega začetka», kot je to poimenoval Balint, ki pa ni letenje. Ta »razsvetljena priča» (Miller, 2005) se na podlagi lastnih izkušenj hoje po arktičnih prostranstvih samote odzove avtentično, iz pozicije skromne nevednosti z zavedanjem nemoči besed. S hojo in pogovorom mi je Bernard kot taka razsvetljena priča z mehko prisotnostjo in potrpežljivo odzivnostjo takrat pomagal, da sem se spet prizemljil in da me ni odneslo v Ikarov let z duhovno skupino, ki sta ji pripadali Nemki v sarijih.

Ko sem se po kongresu ob njem še veliko let usposabljal za psihoterapevtsko delo, sva skupaj obravnavala kar nekaj primerov ljudi, ki so se popolnoma predali kakšni sekti in namesto duhovnega razsvetljenja doživeli psihotični regres in razne oblike zlorab. Šele takrat mi je postala jasna dinamika sekt, ki spretno spodbujajo in izkoriščajo bežanje ljudi pred lastno bolečino v duhovno anesteziranje in duhovni bypass.

Seveda si niti približno nisem predstavljal, da se bom dajal s tem temeljnim narcističnim vzorcem doživljanja še do današnjih dni. K sreči sem se vedno znova potrjeval v spoznanju, da je srečevanje s praznino, ki se je še posebej intenziviralo ob vsaki ločitvi oziroma izgubi, hkrati umiranje pa tudi oživljanje na obroke, kot sem ga poimenoval v zadnjem času, (Možina, 2014b), duhovno prebujanje po milimetrih.

Sol zemlje

Redki so ljudje, ki se zavestno odločijo, da ne bodo pogledali le v svojo rano, ampak kar v rano sveta. Eden takih je brazilski fotograf Sebastião Salgado. Film *Sol zemlje* prav tako izjemnega režiserja Wima Wendersa je gotovo zame eden najpomembnejših in najboljših filmov, kar sem jih kdaj videl, pa jih nisem malo. S črno belim minimalizmom je Salgadu na fotografijah uspelo, da je ujel odsev samega dna groze, bistvene barve in odtenke dna rane, ki je rana sveta, ki pa jo lahko zaznaš samo preko rane posameznega človeka. Le ta iz njegovih slik, kljub skrajnim stiskam, ohranja dostojanstvo. Črno bele fotografije, ki vpijejo in te vpijajo bolj od barvnih. Ki so me v kinu prikovale na sedež.

Film se začne s posnetki ogromne jame, v kateri kot mravlje gomazijo ljudje, ki kopljejo in iščejo zlato. Vse delajo samo z rokami, brez strojev. Bilo mi je, kot da bi se vrnil par tisoč let nazaj v suženjske čase in zagledal Salomonove rudnike ali gradnjo piramid. V obrazih posameznih kopačev zagledaš silovit napor in že sem pričakoval zgodbo o požrešnem lastniku, ki do skrajne izčrpanosti izkorišča uboge delavce. Vendar pa je sledilo veliko presenečenje, ki me je pretreslo: v tem modernem »dnevnem kopu» so vsi sodelovali prostovoljno!

Vse je potekalo kot veliko samoorganizirano mravljišče, nobenih priganjačev z biči, nobene zunanje prisile, nobenih požrešnih gospodarjev, kraljev in faraonov s svojimi valpti. Vsak človek v tem velikem blodnjaku je deloval pod taktirko notranjega gospodarja, ki je svojo voljo udejanjal preko hrepenenja po zlatu, raju in odrešitvi, ki naj bi jo dosegel tisti srečnež, ki bi odkril zlato žilo. In nato je sledil udarec novega spoznanja: tudi tisti, ki zlato najdejo, ne odidejo, ampak iščejo naprej. Postanejo sužnji lastnih sanj, lastne zasvojenosti. Salgado komentira, da so se mu ti nesrečniki in ljudje nasploh zazdeli kot sol zemlje. Ob tem mi je v hipu prišla misel, da primerjava drži tudi v destruktivni smeri. Če je soli preveč, zamori vse živo, od rastlin, živali do ljudi samih. Postali smo grožnja celemu planetu.

Nenadoma sem zagledal, da sem eden od teh kopačev pravzaprav tudi sam. Zavedel sem se, da strmim v natančno izrisano sliko, ki ne bi mogla bolj nazorno prikazati, kaj pomeni narcistično letenje. Kakšno ogledalo mi je nastavil genialni fotograf, da sem zagledal svojo podobo in hkrati podobo naše celotne narcistične kulture. Vsi smo na neki ravni taki sužnji ali nam taka zasvojenost z zlatimi obeti raja, ki bi ga želeli doseči v prihodnosti, neprestano grozi. Pa naj živimo v blagostanju bogatih dežel ali v pomanjkanju revnih. Tudi nas, v razvajenem delu sveta, lahko globoki narcistični primanjkljaj, če ga stalno ne reflektiramo in razumemo, kadarkoli dobi v svoje kremplje in nas požene

v gonjo za materialnimi ali duhovnimi dobrinami, namesto da bi odkrili, da obstaja pot, ki je na dosegu roke in ki skozi grozo niča pelje do neizmernega bogastva doživljanja v tu in zdaj. Prav sprejetje in sočutno sožitje z narcističnim primanjkljajem v nas samih in drugih pa je v sami srži psihoterapije in kvalitetnih duhovnih praks.

Ponik v depresijo in vstajenje

Salgadovo sočutje do trpečih na kriznih žariščih sodobnega sveta, ki se v nadaljevanju filma razgrne pred gledalcem, je zame kot malega človeka veliko ožjih horizontov preprosto nepredstavljivo. Zame je že gledanje televizijskih posnetkov iz vojnih območij, begunskih taborišč in predelov, kjer kosi lakota in pomanjkanje, tako mučno, da hitro pristanem v depresivnem razpoloženju in se namerno izogibam gledanju poročil. Da bi zmogel leta in leta deliti življenje s preganjanimi, pogaženimi, z umirajočimi na najbolj razbolenih področjih sveta, na akupunkturnih točkah največjih človeških katastrof, tako kot je to leta dolgo počel Salgado, pa presega mojo najbolj drzno domišljijo. Zato mi ni bilo težko razumeti, da je tudi njemu zmanjkalo notranjih virov in da je poniknil v depresijo. Bilo je preveč rane tega sveta tudi za takega velikana sočutja.

V tem delu filma sem potonil skupaj z njim. Tudi v meni se namreč vedno znova porajajo občutki nesmisla, ko se soočam s temačnimi platmi globalne slike sveta. Zdi se mi, da se vozim na vlaku, ki drvi v zaton civilizacije. Sicer v vagonu, v katerem se vozim, kljub raznim osebnim in profesionalnim omahovanjem poizkušam storiti, kar le zmorem dobrega, vendar vlak neustavljivo drvi naprej v stopnjevanje globalne ekonomske, socialne in predvsem moralne krize. Na posebno bolečo struno so zabrenkale fotografije iz jugoslovanske vojne, kjer je Salgado postavil vprašanje, ki je ostalo brez odgovora: kako je mogoče, da je prišlo do takih grozodejstev v državi, ki je živela na evropskem standardu?

Tako je bilo Salgadovo vstajenje, ki ga je prinesel zadnji del filma, spodbudno tudi zame. Čeprav je bilo čutiti v prikazu celotne življenjske poti neverjetno podporo, ki mu jo je dajala žena, pa je preobrat, ki je bil predvsem njena zasluga, izjemen. Za moža je odkrila poseben antidepresiv, pravzaprav preprosto rešitev, preko katere je znova osmislil svoje življenje: vzgojila je milijon sadik dreves, ki so jih posadili v puščavo, ki je nastala po izsekanju pragozda okoli njihove kmetije. Pomagala je ponovno vzpostaviti biotop, v katerega so se začele vračati celo divje živali.

Bujni gozd, ki se je znova razbohotil na puščavskih tleh, je s svojim simbolnim sporočilom pomiril tudi moje dvome o prizadevanju v vagonu. Drevesa, ki jih je Salgadov oče posekal, da bi lahko preživel in šolal svoje otroke, in s tem povzročil erozijo, so se vrnila in vzbudila novo upanje. Salgado je z novim poletom znova prepotoval cel svet, a njegov objektiv se ni več ustavljal na soli zemlje, ampak na zemlji sami in začel tkati »ljubezensko pismo planetu», kot je poimenoval novi ciklus fotografij tistih koščkov našega planeta, kjer si je še možno predstavljati, da so kolikor toliko nedotaknjeni. Ob tem sem se zavedel, da kljub temu, da ne sadim dreves, lahko trosim semena na svoj

način tudi v duše ljudi, kot psihoterapevt, kot učitelj in predvsem kot človek.

Pravijo, da so stari Grki hodili v amfiteater gledati tragedije zato, da so se preko vživljanja v dramske akterje srečali z najbolj temnimi silami človeške duše. Ob tem so doživeli katarzo, ki ji je sledila nova svežina, s katero so se vrnili v vsakdanje življenje. Gledališče je bilo nekakšna velika skupinsko umetnostna psihoterapija. Podobno sem se počutil tudi sam, ko sem odhajal iz kina. *Sol zemlje* ni navadni, ampak zdravilni film z globokim duhovnim sporočilom – da je vredno vztrajati in ustvarjati, dokler v nas utripa zadnja kaplja žive krvi. Da je prav to v kriznih časih še bolj potrebno, ne le za materialno, ampak tudi duhovno etično preživetje.

Magični realizem

Predalčkanje umetnikov pod določene »izme» mi ni pri srcu, a v primeru Gabriela Garcie Marqueza, mi oznaka magični realist, kot so ga klasificirali literarni teoretiki, prav dobro odzvanja. Morda tudi zato, ker se to približuje mojemu idealu, kako bi si sam želel govoriti in pisati: po eni strani stati v tem, kar je, in po drugi strani vzbujati občutek za magičnost in vznemirljivost vsakdanjega (Miller, 2014), pa tudi mejnega, bizarnega, norega. Ali ni to tudi ključna značilnost (zrele) duhovnosti?

V zadnjih dveh mesecih sem prebral *Ljubezen v času kolere* in *Žalostne kurbe mojega življenja (*Marquez, 2006, 2007). V študentskih letih, ko mi je prišlo v roke *Sto let samote* (Marquez, 2008), še nisem bil zrel zanj. Zdaj pa se je na obrazu nabralo že dovolj gub, da sem na podlagi svojih izkušenj z vsemi porami svojega bitja lahko kimal njegovemu realizmu in hvaležno objel njegovo magijo in tako sprejel njegovo duhovno darilo. Včasih je dobro biti pozen, ker se v življenju ne da prehitevati, še posebno z duhovnim razvojem ne.

Oba romana sta se me dotaknila preko dveh tem: erotične ljubezni in starosti ter njunega prepleta, ki je tabuiziran. Starost mi vedno bolj diha za ovratnik, kar se ljubezni tiče, pa se mi včasih zdi, da sem počasen in nisem dospel niti na pol poti. Zato mi je Marquez v veliko spodbudo in olajšanje, saj sporoča, da sta ljubezen in erotika lahko še kako živi tudi v visoki starosti. Torej imam še čas!

Ljubezen na stara leta

V svojih opisih minevanja in starosti ne štedi z detajli, za katere bi lahko rekli, da niso samo realistični, ampak že kar naturalistični. Vendar prav zaradi magičnega vzdušja, znotraj katerega jih riše z neverjetno bravuro pisateljskega genija, ob njih lahko obstanemo in jih zares pogledamo z otroško nedolžnostjo, ki jo je v sintezi z odraslo prekaljenostjo Marquez ohranil do konca svojih dni. V naši kulturi oziroma svetu, »v katerem je treba umetno gladiti gube in skrbno prikrivati izgube, da ne bi izpadli kot zgube» (Košir Mazi v Košir, 2015: 393), predstava o erotični ljubezni pri starih ljudeh velikokrat vzbuja zmrdovanje, posmeh, zavračanje in celo gnus. Kako zna s tem opra-

viti magični realist Marquez!

Fiorentino in Fermina, par iz *Ljubezni v času kolere* (Marquez, 2006), romanu o večni zavezi, se pred ljubljenjem prvič sleče drug pred drugim v svojih poznih sedemdesetih oziroma osemdesetih letih: »Odpeljala ga je v spalnico, vendar brez lažnega sramu ob prižgani luči […] Rekla mu je: 'Ne glej.' Vprašal jo je, zakaj, ne da bi umaknil oči s stropa.

'Ker ti ne bo všeč,' je odgovorila.

Tedaj jo je pogledal in jo zagledal golo do pasu, takšno, kot si jo je predstavljal. Imela je zgubana ramena, povešene prsi in rebra prekrita s svetlimi, hladnimi dlačicami, kot jih ima žaba. Zakrila si je prsi z bluzo, ki si jo je pravkar slekla in ugasnila luč. Tedaj se je dvignil in se začel slačiti v temi in vsak kos, ki ga je slekel, je vrgel vanjo, in ona mu jih je vračala, solzna od smeha.» (Marquez, 2006: 304)

Ali pa tole: »Ne Florentino ne Fermina se nista zavedela, kako sta se vživela drug v drugega: pomagala mu je vstavljati klistir, vstajala pred njim, da mu je očistila protezo, ki jo je pred spanjem odložil v kozarec, in rešila problem izgubljenih očal, ker so ji njegova služila tako za branje kot za šivanje […] Edino, kar je zahtevala od njega, je bilo, da ji je nastavil rožič zaradi bolečine v hrbtu.» (Marquez, 2006: 309)

Starost ima na prvi pogled nenavadno pomočnico pri odkrivanju ljubezni – smrt. Vendar so že stari Grki odkrili, da je smrt dejansko lahko močna zaveznica, ki pomaga pri preskoku iz erotične v kozmično ljubezen, ki je kjerkoli in ob vsakem času s komerkoli in čemerkoli. Fiorentino in Fermina sta »brez obotavljanja prišla do bistva ljubezni. Minevala sta tiho kot stara zakonca, izmodrena od življenja, že onkraj zank strasti, onkraj krutih šal iluzij in prividov razočaranj: onkraj ljubezni. Dovolj časa sta živela skupaj, da sta spoznala, da je ljubezen kjerkoli in ob vsakem času, a da je tem močnejša, čim bližja je smrti.» (Marquez, 2006: 310)

Nikoli ni prepozno za ljubezensko prebujanje

Še bolj nenavadna je zgodba anonimnega pripovedovalca v *Žalostnih kurbah mojega življenja* (Marquez, 2007), ki se začne z njegovo željo, da bi si za svoj devetdesetletni rojstni dan podaril noč z devico. Znanec, ki sem mu dal ves zagret prebrati knjigo, ni delil mojega navdušenja in mi jo vrnil s kratkim kritičnim komentarjem, da gre za izvrstni zapis o blodnjavi zaljubljenosti starca, nikakor pa ne o ljubezni. Meni pa se zdi, da gre za opis neke vrste duhovne iniciacije, ki jo je sprožila zaljubljenost. Ko sem šel pogledati kritike te knjige na medmrežje, so deljene, tako kot sva se polarizirala z znancem.

Visoka starost je skoraj edino, zaradi česar bi lahko glavnega junaka vsaj malo občudovali, drugače pa je, kar se ljubezni in ustvarjalnosti tiče, zamudil svoje življenje. Nikoli se ni poročil, pred edino priložnostjo je strahopetno zbežal in čeprav še vedno piše tedensko kolumno v lokalnem časopisu, njegova poklicna pot ni bila blesteča in sam sebe oceni kot povprečnega novinarja. Med stvarmi, na katere je ponosen, čeprav

so drugi (in seveda tudi bralci) manj navdušeni, je, da ni nikoli spal z žensko, in teh je bilo več kot petsto, ki ji ne bi plačal za užitek.

In tako si ob svojem devetdesetem letu želi kupiti devico, ki je praktično še otrok. Vendar se načrtovana strastna noč ne odvije točno po planu. Ona in potem še on ob njej jo prespita. Nepričakovano pa to doživetje v njem sproži začetek preobrazbe. Nikoli ne izve za njeno pravo ime in njegov odnos do nje, ki se razvija preko noči, ki jih prespi ob njej brez spolnega stika (raje ima, da deklica spi), ostaja krhek in čudaški, poln iluzij in sanjarjenj. Vendar je to dovolj, da ta odnos iz njega naredi novega človeka, od katerega končno odpadejo lupine in zaživi bolj polno življenje. Postane tudi bolj ustvarjalen, s kolumnami, ki jih piše iz navdiha te nenavadne ljubezni, postane nenadoma slaven po celi deželi.

Iz starca, ki ga prikaže kot telesno grdega in kot značajsko šibkega, strahopetnega in nevpadljivega, Marquez s svojim magičnim čopičem spet ustvari čudež, ki me je očaral in raznežil do solz. Pred nami se razgrne zgodba starega človeka, ki se tik pred zdajci sprijazni s svojo krhkostjo in položi račune svoji ranljivosti, pred katero je bežal celo življenje. Je samo še star, ne pa več strahopeten, tako da izstopi iz obroča osamljenosti. Razpre se mu bogastvo sedanjega trenutka, ne le spomini, ampak nove možnosti in nekaj sreče. Nepozabno privlačno in navdihujoče za bolj pogumen korak v stara leta.

Svetloba, zaradi katere vidimo

Tina, Salgado in Marquez imajo zame skupno rdečo nit: vsi trije mi preko sprejemanja lastne ranljivosti in pogumnega soočanja s tem, kar dejansko je v njih in obdajajočem svetu, ponujajo sočutno roko, da jim sledim. Da stopim tja, kjer so moji in tudi družbeni predsodki in tabuji. Da stopim v temačna področja splava, ran sveta, starosti, samote in preko besed ter fotografij uzrem svetlobo, ki se skriva v temi. »Prepričana sem, da to ni svetloba, ki nas dela vidne, ampak svetloba, zaradi katere vidimo.» (Košir Mazi v Košir, 2015: 400)

To je svetloba, ki nas duhovno obdaruje.

Upam, da bo tudi tokratna dvojna številka nahranila vaš strokovni interes, hkrati pa vas morda tudi duhovno obdarovala. Poglejmo si, kaj prinaša, bolj podrobno.

- Jungovski psihoanalitik Matjaž Regovec je k teoretičnemu preglednemu članku o promiskuiteti, ki ga je objavil v prejšnji dvojni številki Kairosa, v tej dodal še empirični del iz svoje doktorske raziskave, v katerem je nazorno prikazal, kako plodno je lahko stičišče psihoterapevtske teorije in prakse z metodološko izbrušenim psihološkim raziskovanjem. Tudi na tak način se razvija psihoterapevtska znanost.

• Integrativna psihoterapevtka Maša Žvelc pa se je za svojo doktorsko disertacijo lotila kvalitativne raziskave o superviziji. Zaradi dvojnega pogleda, tako iz vidika supervizorjev kot tudi supervizantov, na to, kaj so pomembni trenutki v supervizijskem procesu, bodo njene ugotovitve gotovo nagovorile ene in druge. Tokrat je prikazala pogled supervizantov, upamo pa, da bo za Kairos pripravila še analizo poročil supervizorjev. Ker kvalitativna metodologija, ki jo je uporabila, poleg kategorizacije in nujne abstrakcije ohranja neposredne doživljajske opise supervizorjev in supervizantov, je branje njenih ugotovitev tudi bolj navdihujoče, kot je to pri objektivizirajočem kvantitativnem raziskovanju.
• Kako plodno je lahko sodelovanje med študentom in učiteljem že v okviru diplomskega dela, ki potem obrodi znanstveni članek, sta pokazala Domen Čefarin, sedaj že študent drugega letnika magistrskega študija Biopsihologije na Univerzi na Primorskem, in njegov mentor doc. dr. Gregor Žvelc. Na osnovi pregleda različnih teorij o pojavu disociacije sta oblikovala smernice za psihoterapevtsko obravnavo disociativnih motenj.
• Zadnji članek v delu revije z znanstvenimi prispevki je plod integrativne psihoterapevtke dr. Anje Kozina, asistentke na Fakulteti za psihoterapevtsko znanost Univerze Sigmunda Freuda v Ljubljani. Pripravila je del svoje empirične raziskave o povezanosti travmatske izkušnje v primarni družini z nezvestobo v partnerskih odnosih. Glede na vse večjo razširjenost skokov čez plot, če sploh še obstajajo kakšni plotovi, je to gotovo tema, ki nas lahko pritegne iz strokovnega vidika, saj je v vsakdanji psihoterapevtski praksi obravnavanje te problematike postalo že skoraj del obveznega menija. Ni pa rečeno, da širjenje spoznanj o tem pojavu, ne bi moglo biti za nas, psihoterapevte in psihoterapevtke, zanimivo tudi iz osebnega vidika in na podlagi lastnih izkušenj.
• Za razvoj psihoterapevtske stroke je bilo, je in bo izjemno dragoceno sodelovanje med psihiatrijo in psihoterapijo. To so pokazale tudi psihoterapevtka psihoanalitične smeri Urška Battelino in psihiatrinji prof. dr. Mojca Zvezdana Dernovšek in Petra Jelenko Roth, ki v svojem strokovnem članku prikažejo algoritem obravnave, ki so ga same razvile za smiselno povezavo dostopnih oblik pomoči za obravnavo pacientov z obsesivno kompulzivno motnjo. S tem so dale dober zgled tudi za obravnavo drugih duševnih motenj, kjer je premalo povezanosti in integracije med različnimi oblikami zdravstvene, socialno varstvene in psihoterapevtske pomoči.
• Gregor Humar, univerzitetni diplomirani filozof in specializant psihoanalize na Fakulteti za psihoterapevtsko znanost Univerze Sigmunda Freuda v Ljubljani, je na Freudovo razumevanje transferja, ki ga je predstavil v prejšnji dvojni številki Kairosa, navezal še Lacanovo in s tem zaokrožil zanimivo primerjavo, ki se jo je lotil v svoji diplomski nalogi.
• Tudi članek magistra psihoterapevtske znanosti in psihoterapevta psihoanalitične smeri, Damijana Severja, je zrasel iz njegove diplomske naloge na Fakulteti za psihoterapevtsko znanost Univerze Sigmunda Freuda v Ljubljani. Filmska umetnost je lahko dragocen vir za spodbujanje psihoterapevtskega procesa ne glede na pristop. Damijan je t. i. »zdravilne filme», ki jih je skrbno izbral v ob-

sežen seznam, izkoristil za intenziviranje psihoanalitične obravnave. S prikazom kliničnega primera iz svoje prakse in s postopkom, ki ga je razvil, vključno s t. i. »filmoterapevtskim obrazcem», bo gotovo navdihnil še marsikoga, da se bo pri svojem terapevtskem delu, morda pa tudi za spodbujanje lastne osebne rasti, (še) bolj posluževal zdravilnih filmov.

• Kako lahko proučevanje majhnega detajla pomaga k boljšemu razumevanju celote, sta pokazala specializanta transakcijske analize Laura Ira Tratnik in Matjaž Košir, ki sta se vprašala, kako je z vikanjem in tikanjem v terapevtskem odnosu. Opozarjata, da naj morebitni prehod na tikanje terapevt skrbno pretehta in se zanj odloča s tehtnim razlogom ter skupaj s klientom.

Informativni del revije vas za poletno branje tudi ne bo pustil praznih rok:

• V izjemnem italijanskem filmu, *Velika lepota (La grande bellezza),* glavni junak, ki je novinar, s kritičnim tonom izjavi, da živimo v času eksplozije intervjujev in da se njihova množičnost velikokrat izgublja v banalnosti. Sam se jih je loteval temeljito in se mu to ni zgodilo. Upam, da tudi našim intervjujem – Mojce Vizjak Pavšič z Jankom Bohakom, Irme Hus z menoj in Brigite Korpar z Matjažem Lunačkom – ne.

• Prvi je nastal ob kongresu Evropskega združenja psihoanalitičnih psihoterapij, ki je potekal v Portorožu od 19. do 20. septembra 2014 na temo *Sodobne psihoanalitične psihoterapije v sodobnem času.*

• Do drugega je prišlo februarja letos na iniciativo spletnega časopisa *Žurnal* s široko paleto vprašanj, ki so se osredotočila predvsem na aktualne razmere psihoterapevtske dejavnosti in psihoterapevtskega izobraževanja pri nas v primerjavi s tujino.

• Tretji je čakal malo dlje, da je zagledal luč sveta, vendar je še vedno aktualen, ker se osredotoča predvsem na zgodovino psihoterapije na Slovenskem in na povezavo psihoanalize z literaturo.

• 17. novembra 2014 nas je zapustil Leon Lojk in njegovemu spominu se je oddolžila njegova sopotnica in najožja sodelavka Boba Lojk. Leonova poklicna pot je v socialističnih časih zaradi vpletanja politike v stroko krenila v nepričakovano smer, ki pa jo je znal izkoristiti v prid sebi in širše. Bil ključni akter razvoja realitetne terapije pri nas in v tujini, hkrati pa je v svojim prispevkom v Slovenski krovni zvezi za psihoterapijo pomembno doprinesel k uveljavljanju in uresničevanju ideje o psihoterapiji kot samostojnem poklicu.

• Refleksija geštalt psihoterapevta Tomaža Flajsa o filmu *Zadnji sprehod (Dead man walking)* se je dobro ujela s člankom Damijana Severja. Tomaž nazorno pokaže, da gre za zdravilni film, iz katerega izhajajo uporabne implikacije za psihoterapevtsko delo, hkrati pa se ga je tudi človeško globoko dotaknil.

• Sledita dve recenziji: Ana Marija Pavlič je znova prispevala povzetek dela Anthonyja Storra, tokrat knjige *Glasba in um (Music and the Mind),* Roberta Rileya pa je nagovorila knjiga Fredrike P. Bannink o na vire in k rešitvam usmerjeni superviziji.

• Revija se ob dvanajstih študijskih dnevih SKZP na temo *Psihoterapija in duhovnost* izteče v objavi programa, predstavitev plenarnih predavateljev in povzetkov vseh prispevkov.

In če se ne vidimo na Rogli, vam tudi v imenu uredništva želim prijetne počitnice!

Viri

Balint, M. (1985). *Osnovna griješka*. Zagreb: Naprijed.

Estes, C. P. (1997). *Vrtnar duše*. Nova Gorica: Eno.

Foucault, M. (2010). *Zgodovina seksualnosti*. Ljubljana: Založba ŠKUC.

Košir, M. (2015). *Darovi minevanja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Marquez, G. M. (2006). *Ljubezen v času kole*re. Tržič: Učila.

Marquez, G. M. (2007). *Žalostne kurbe mojega življenja*. Tržič: Učila.

Marquez, G. M. (2008). *Sto let samote*. Tržič: Učila.

Miller, A. (2005). *Upor telesa*. Ljubljana: Tangram.

Miller, V. (2014). Vznemirljivost vsakdanjega, življenje po razočaranju. *Slovenska revija za psihoterapijo Kairos, 8, št. 3-4*: 219-228.

Možina, M. (2014a). *Partnerski odnos v očeh psihoterapevta*. V: Lojk, B. (2014). *Partnerski odnos v očeh psihoterapevta – pogledi in praksa različnih psihoterapevtskih pristopov*, 10.-11. Oktober 2014. Kranj: Inštitut za realitetno terapijo: 127-163.

Možina, M. (2014b). Esej o umiranju in oživljanju na obroke. *Slovenska revija za psihoterapijo Kairos, 8, št. 3*-4: 229-231.

Suzuki, D. T., Fromm, E. (1964). *Zen budizam i psihoanaliza*. Beograd: Nolit.

Svit, B. (2011). *Hvalnica ločitvi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Tolle, E. (2009). *Nova zemlja*. Kranj: Založba Ganeš.

Opombe

[1]Nikoli ne bom pozabil trenutka globokega presenečenja, ko sem kot študent v osemdesetih letih na antropozofskem predavanju o Shakespearju spoznal, da je eno glavnih sporočil njegovih dram, kako sorodniške vezi nadomeščajo, oziroma jih bodo nadomestile, duhovne. Vedno znova se v njegovih tekstih pojavi sorodnik, ki izda bližnjega, izdani pa, v kolikor tragično ne propade, najde oporo v nekom, ki je sočuten zaradi sorodnega duhovnega iskanja in ne zaradi sorodne krvi. Začutil sem veliko spoštovanje do tega literarnega in duhovnega velikana, saj je prvi, par sto let prej, preroško napovedal to, kar se je v zahodni civilizaciji tako jasno pokazalo v dvajsetem stoletju – trganje družinskih in sorodniških vezi ter razpad tradicionalnih skupnosti. Hkrati nam je ponudil kompas za iskanja novih horizontov, kjer se na Novi zemlji, kot bi rekel Tolle (2009), lahko srečamo in povežemo v skupnosti duhovno prebujenih ali bolje prebujajočih se.